

Τουτὶ στοῶν νενομίκατε? En note til Menanders *Dyskolos* v. 731

af Adam Schwartz

I Menanders *Dyskolos* forekommer der et underholdende optrin i forbindelse med antagonisten, Knemons, første indtog på scenen. Dette indtog er ikke mindst virkningsfuldt takket være en effektiv retardering: umiddelbart forinden er den unge helt Sostratos' slave blevet jaget på porten og forfulgt af en rasende Knemon, der kaster sten og jordklumper efter ham. Slaven stormer ind på scenen og fortæller stakåndet, at han bliver forfulgt af en sindssyg og voldelig person, men Sostratos insisterer på at fremføre sit ærinde for Knemon og iagttager ham så på afstand:

SOSTRATOS: Jeg synes nu godt nok ikke, han ser videre venlig ud. Hvor har han dog travlt! Det er nok bedst, at jeg går lidt væk fra hans dør. Sådan. Jamen han går jo rundt og råber til sig selv — han kan da ikke være rigtig vel forvaret. For pokker, jeg er jo direkte bange for ham — hvorfor ikke bare sige det, som det er?¹

Tilskuerens forventninger er således skruet helt i vejret og spændingen på toppunktet, da Knemon straks efter træder ind på scenen med sin første monolog: bare han havde ejet Medusas hoved, ligesom Perseus! Så ville det ikke være til at komme frem for stenstatuer på hans grund,² fremstillet af de påtrængende personer, der konstant trænger derind og larmer op. Han afbryder sig selv, da han får øje på Sostratos: “Århh! Så er der én igen — ham der, der står lige uden for min dør!”³ Vor helt mister modet og finder på en hurtig (og temmelig dårlig) undskyldning om, at han har aftalt at mødes ‘med nogen’ lige dér. Knemons reaktion er *in character*:

-
1. οὐ πάνυ φιλόανθρωπον β[λέπειν μ]οι φαίνεται, | μὰ τὸν Δί' ὡς δ' ἐσπούδακ' ἐ[πανάξ]ω βραχὺ | ἀπὸ τῆς θύρας. βέλτιον. | δέδοικα μέντοι, μὰ τὸν Ἀπόλλω καὶ θεούς, | αὐτόν. τί γὰρ ἄν τις μὴ οὐχὶ τὰληθῆ λέγοι; (Men. *Dys.* 147-48). Oversættelsen er her, som i resten af artiklen, forfatterens egen.
 2. Men. *Dys.* 153-66.
 3. οἴμοι, πάλιν τις οὐτοσὶ πρὸς ταῖς θύραις | ἔστηκεν ἡμῶν (Men. *Dys.* 167-68).

KNEMON: Ja, hvad sagde jeg! — Så I mener måske, at dette her er en *stoa*, eller Leos' helligdom? Og når I skal finde hinanden, aftaler I så at mødes lige ved *min* dør! Jamen sæt da endelig en bænk her, var det ikke noget? Nej, nu ved jeg det: byg dog et forsamlingshus!⁴

Hvad mener den arrige Knemon nu med, at folk opfører sig, som om hans grund var en *stoa*? En *stoa* — en søjlegang,⁵ hvor folk kunne være i læ for elementerne, og som ofte brugtes til udstilling af diverse genstande, f.eks. offentlig kunst eller erobrede fjendevåben⁶ — er nok bedst kendt som en bygningstype, der har lagt navn til en filosofisk retning; men det er jo næppe det, Knemon her sigter til. Ordbøgerne er ikke til megen hjælp: Liddell & Scotts *Greek-English Lexicon* angiver hoveddefinitionen som 'roofed colonnade, cloister', med underopslag om enkelte, kendte *stoaer* i Athen. Omtrent det samme gør sig gældende for Montanaris *Vocabolario della lingua greca* og Bergs *Græsk-Dansk Ordbog* (som dog også giver betydningen 'stormtag').

Andre forekomster af ordet i 400-tallets litteratur kan måske give flere fingerpeg om ordets konnotative felt. En *stoa* nævnes også i Menanders komedie *Samia*. Her fortæller en vred person, Nikeratos, sin ven, hvad han ville gøre, hvis det var *hans* elskerinde (en slavinde) og søn, der blev grebet i at have en affære:

-
4. οὐκ ἐγὼ ἄλλοι; | τουτὶ στοὰν νενομίκατ' ἢ τὸ τοῦ Λεῶ; | πρὸς τὰς ἐμὰς θύρας, ἐὰν ἰδεῖν τινα | βούλησθε, συντάττεσθ' ἀπαντᾶν παντελῶς, | καὶ θῶκον οἰκοδομήσατ', ἂν ἔχητε νοῦν, | μᾶλλον δὲ καὶ συνέδριον (Men. *Dys.* 172-77).
 5. Definitionen af 'stoa' i *Der kleine Pauly* (s.v.): "Bezeichnet eine langgestreckte, schmale Halle mit geschlossenen Rück- und Schmalseiten und einer offenen, durch Stützen gegliederten Vorderseite."
 6. Et eksempel er Xenophons *Hellenika* 5.4.8, hvor kupmagerne i Theben i 379/8 i al hast bevæbner oprørsstyrkerne med våben taget ned fra 'stoaen' (uvist hvilken), eftersom tyrannerne havde afvæbnet borgerne. Den samme aktualisering af museumsgenstande gentog sig interessant nok halvandet hundrede år senere i Rom, da man efter slaget ved Cannae i 216 var henvist til at tage gammelt krigsbytte ned fra søjlegange og templer (*uetera spolia hostium detrahunt templis porticibusque*) for at kunne udruste de tropper, man nu kunne skrabe sammen (Liv. 22.57.10). Et hurtigt opslag i det velkjente eksemplar af Lewis & Short, jeg som grøn studerende fik forærende af Marinus, afslører i den forbindelse, at *porticus* = στοά.

NIKERATOS: Elskerinden skulle jeg være den første til at sælge den dag i morgen, og sønnen var røget arveløs med ud! Så ville ikke en eneste barbersalon eller *stoa* stå tom, nej, alle ville sidde der lige fra daggry og sladre om mig. Og man ville sige, at Nikeratos var blevet en rigtig mand, sådan som han med rette indgav en anklage for mord!⁷

Her, som i *Dyskolos*, synes ordet altså nærmest at betegne et sted, hvor mange mennesker mødes eller ligefrem stimler sammen, og hvor snakken går. Denne konnotation underbygges af, at Nikeratos nævner en barbersalon (*κουρείου*) i samme åndedrag — åbenlyst et sted hvor mænd mødtes og udvekslede nyheder og sladder, dengang som siden. Om helligdommen for Leos (Leontis-phylens eponyme hero), som nævnes sammen med *stoaen* i *Dyskolos*, er vi desværre ikke videre godt informeret.⁸

Stoaer dukker op flere gange i tidens sokratiske litteratur. I indledningen af Platons *Euthyphron* møder vi Sokrates, der skal give møde hos ‘konge-archonten’ for at modtage sin stævning for *ἀσέβεια*, og hvor han møder Euthyphron, der er ude i et andet religiøst betonet ærinde (som derfor sorterer under ‘konge-archonten’); en begivenhed der refereres til også i *Theaitetos*.⁹ Denne embedsmand havde sit kontor i ‘kongestoaen’ (*στοὰ βασιλείου*), der lå på Agora som den første bygning på højre hånd, når man kom fra Kerameikos.¹⁰ Her er der altså ikke tale om tidsfordriv, men om et meget konkret formål med at indfinde sig i *stoaen*. Ikke desto mindre var beliggenheden cen-

7. εἰ γὰρ ἐμὸν ἦ[σχυνε λέ]κτρον, οὐκ ἂν εἰς ἄλλον ποτὲ | ὕβρισ' οὐδ' ἢ συγ[κλ]ιθεῖσα· παλλακὴν δ' ἂν αὐρίον | πρῶτος ἀνθρώπων ἐπώλου, συναποκηρύττων ἅμα | ὕόν, ὥστε μῆθ' εἶναι μήτε κουρείου κενόν, | μὴ στοάν, καθημένους δὲ πάντας ἐξ ἑωθινού | περὶ ἐμοῦ λαλεῖν λέγοντας ὡς ἀνὴρ Νικηράτος | γέγον' ἐπεξελεθῶν δικαίως τῷ φόνω (Men. Sam. 507-13).

8. Paus. 1.5.2. Man har dog fundet en dedikation til Leos i det nordøstlige hjørne af Agora (*IG II²* 1742; se Wycherley, R.E., “The Leokoreion and *Dyskolos* 173”, *Mnemosyne* 18 (1965): 282-84, især 282). Hvis helligdommen var hér, har den haft en bekvem og central beliggenhed, hvilket ville passe udmærket med Knemons sure bemærkning om folks overrenden af hans grund. Wycherley vil i stedet læse τὸ τῶν Λεώ og identificere det med helligdommen for Leos’ døtre, Leokoreion, nær Agoras nordlige indgang, som åbenbart var et berygtet sted, hvor suspekter typer holdt til: Dem. 54.7-8; Alciph. 3.15.1. Jeg følger dog Gomme & Sandbach og accepterer Koumanoudis’ læsning: Gomme, A.W. & F.H. Sandbach, *Menander: A Commentary*, Oxford 1973: 162-63.

9. Pl. *Euthyphr.* 2a; *Tht.* 210d.

10. πρώτη δὲ ἐστὶν ἐν δεξιᾷ καλουμένη στοὰ βασιλείου, ἔνθα καθίξει βασιλεὺς ἐνιασίαν ἄρχων ἀρχὴν καλουμένην βασιλείαν (Paus. 1.3.1).

tral; og øjensynlig blev *stoæen* frekventeret af så tilpas mange mennesker, at det var praktisk at opslå love der, hvad man derfor havde gjort siden Solon.¹¹

I to pseudo-platoniske dialoger er *stoæer* imidlertid åbenlyst et sted, man kommer mere eller mindre tilfældigt forbi, eller hvor man ligefrem spadserer: i *Eryxias* fortæller Sokrates, at han gik tur (*ἐτυγχάνομεν περιπατοῦντες*) sammen med Eryxias i Zeus Eleutherios' *stoæ*, hvor de mødte to bekendte (Kritias og Erasistratos), der lader til at være der i samme øjemed.¹² I *Theages* møder Sokrates samme sted Demodokos og sønnen Theages, der er kommet til byen fra deres landlige deme Anagyros. Demodokos spørger Sokrates, om han har tid (*σχολή*) til at svare på nogle ting — hvilket Sokrates har, “og især da for dig” — og foreslår så, at de sætter sig over i *stoæen* ved siden af, så de er lidt af vejen.¹³ Af Aischines fra Sphettos findes to fragmenter, hvori *stoæer* indgår: det ene består udelukkende af ordene “vi sad i *stoæen*” (*ἐκαθήμεθα δὲ ἐν τῇ στοᾷ*); det andet er et noget medtaget papyrusfragment af dialogen *Miltiades*, hvori Sokrates fortæller, at han sad i Zeus Eleutherios' *stoæ* sammen med Hagnon og Euripides, da Miltiades kom hen til dem.¹⁴ *Stoæen* er altså også her et sted, man åbenbart frekventerer *σχολάζων*, og som udmærket kan danne rammen om en længere samtale.

I Xenophons *Oikonomikos* finder vi en tilsvarende sammenhæng mellem *stoæer*, *σχολή* og snak:

En dag så jeg ham sidde i Zeus Eleutherios' *stoæ*; og da han ikke så ud til at have noget for, gik jeg hen til ham. Jeg satte mig hen ved siden af ham og sagde: “Hvorfor sidder du her og laver ingenting, Ischomachos? Det ligner dig da ikke! Nor-

11. [Arist.] *Ath. pol.* 7.1; Andoc. 1.82, 85; Isoc. *Areop.* 41 (og *pace* LSJ9, som s.v. *στοᾶ* II.2 angiver Andokides' reference til opslåede love i 'stoæen' som *stoæ poikilē*; se Macdowell, D.M., *Andokides: On the Mysteries. Edited with Introduction, Commentary, and Appendixes* (Oxford 1962) 121). Selve bygningen var dog ikke ældre end 500-tallet.

12. Ἐτυγχάνομεν περιπατοῦντες ἐν τῇ στοᾷ τοῦ Διὸς τοῦ ἐλευθερίου ἐγὼ τε καὶ Ἐρυξίας ὁ Στειριεύς· εἶτα προσηλθέτην ἡμῖν Κριτίας τε καὶ Ἐρασίστρατος ὁ Φαίακος τοῦ Ἐρασιστράτου ἀδελφιδοῦς — ἐτύγγανεν δὲ τότε νεωστὶ παρὼν ἀπὸ Σικελίας καὶ τῶν τόπων τούτων ὁ Ἐρασίστρατος — προσελθὼν δ' ἔφη, Χαῖρε, ὦ Σώκρατες ([Pl.] *Eryx.* 392a). — Zeus Eleutherios' *stoæ* lå i den nordvestlige ende af Agora, i nærheden af Apollon Patroos' tempel, og var tænkt som et udstillingslokale, der husede billedkunst. Væggene blev under alle omstændigheder på et tidspunkt efter 362 dekoreret af Euphranor med et maleri forestillende slaget ved Mantinea (Paus. 1.3.1-4, 9.15.5).

13. ΔΗ. ὦ Σώκρατες, ἐδεόμην ἄττα σοι ἰδιολογήσασθαι, εἰ σχολή· κἂν εἰ ἀσχολία δὲ μὴ πάνυ τις μεγάλη, ὅμως ἐμοῦ ἕνεκα ποιήσαι σχολήν. | ΣΩ. Ἀλλὰ καὶ ἄλλως τυγχάνω σχολάζων, καὶ δὴ σοῦ γε ἕνεκα καὶ πάνυ. ἀλλ' εἴ τι βούλει λέγειν, ἔξεστιν. | ΔΗ. Βούλει οὖν δεῦρο εἰς τὴν τοῦ Διὸς τοῦ ἐλευθερίου στοᾶν ἐκποδῶν ἀποχωρήσωμεν; | ΣΩ. Εἰ σοὶ δοκεῖ ([Pl.] *Theag.* 121a).

14. Aesch. *Socr. fr.* 55 Dittmar og fr. 2.1 Grenfell & Hunt (= *P Oxy.* XXXIX 2888-89).

malt, når jeg ser dig på Agora, har du enten travlt med et eller andet, eller laver i det mindste ikke ingenting.” “Du ville nu heller ikke se mig i denne situation, hvis ikke det var fordi, jeg havde lovet at vente her på nogle bekendte udenlands fra,” sagde Ischomachos.¹⁵

Den sokratiske litteratur synes med andre ord entydigt at pege på, at Sokrates og mange af hans samtalepartnere yndede at komme i *stoæerne* på Agora, og dér mere eller mindre tilfældigt falde i snak, ligesom man — som i *Dyskolos* — kunne sætte andre stævne i *stoæer*.

I Theophrasts *Charakteres* finder vi et onskabsfuldt portræt af en smigrer:

“Der blev talt pænt om dig i går i *stoæen*. Der sad mere end 30 mænd sammen, og så faldt talen på, hvem der er vores fremmeste mand. Alle begyndte jo med dig, og dit navn blev ved med at dukke op.”¹⁶

Igen er *stoæen* et sted, hvor mænd mødes mere eller mindre tilfældigt — her flere end 30 — og fordriver tiden med at tale om løst og fast. I *Rygtesmeden* hedder det, at den slags mennesker “ofte har tabt deres retssag ved forfald, selvom de har vundet vældige sejre til land og til vands i *stoæen*.” I det hele taget er der tale om et ynkeligt liv, “for findes der en eneste *stoa*, værksted eller bare område på Agora, som de ikke hænger ved dagen lang og keder deres ofre halvt til døde?”¹⁷

Sluttelig vil jeg nævne en lidt ældre passage, der også siger lidt om, hvor livlig trafik der kunne være i *stoæer*. I Aristophanes’ *Acharnerne* er der en livlig beskrivelse af den hektiske aktivitet i forbindelse med en krigsflådes afsejling:

-
15. ἰδὼν οὖν ποτε αὐτὸν ἐν τῇ τοῦ Διὸς τοῦ ἐλευθερίου στοᾷ καθήμενον, ἐπεὶ μοι ἔδοξε σχολάζειν, προσῆλθον αὐτῷ καὶ παρακαθίζομενος εἶπον· Τί, ὦ Ἰσχομάχε, οὐ μάλα εἰωθὼς σχολάζειν κάθησαι; ἐπεὶ τά γε πλείστα ἢ πράττοντά τι ὁρῶ σε ἢ οὐ πάνυ σχολάζοντα ἐν τῇ ἀγορᾷ. οὐδὲ ἄν γε νῦν, ἔφη ὁ Ἰσχομάχος, ὦ Σώκρατες, ἐώρας, εἰ μὴ ξένους τινὰς συνεθέμην ἀναμένειν ἐνθάδε (Xen. Oec. 7.1-2).
 16. ἠὺδοκίμεις χθὲς ἐν τῇ στοᾷ· πλείονων γὰρ ἢ τριάκοντα ἀνθρώπων καθημένων καὶ ἐμπεσόντος λόγου, τίς εἴη βέλτιστος, ἀπ’ αὐτοῦ ἀρξαμένους πάντας ἐπὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ κατενεχθῆναι (Theophr. Char. 2.2).
 17. οἱ δ’ <έν> τῇ στοᾷ πεζομαχία καὶ ναυμαχία νικῶντες ἐρήμους δίκας ὠφλήκασιν [...] ποία γὰρ οὐ στοά, ποῖον δὲ ἐργαστήριον, ποῖον δὲ μέρος τῆς ἀγορᾶς, <οὐ> οὐ διημερεύουσιν ἀπαυδᾶν ποιοῦντες τοὺς ἀκούοντας (Theophr. Char. 8.11-13).

I ville pr. omgående være gået i gang med at trække 300 skibe i søen. Hele byen ville have genlydt af larmende soldater; af råben op ved skibscheferne; udbetaling af sold; Athene-galionsfigurer, der får en gang frisk forgyldning; *stoaen*, der runger under udmålingen af kornrationer, af skindsække, årestropper; af folk der køber krukker, hvidløg, oliven, løg i net, kranse, sardiner; af *aulospiger* og nogen på lampen. På orlogsværftet bliver der poleret årer, hamret dyvler i, gjort årer fast — der er en larm af *auloi*, råbte ordrer, piber og fløjter!¹⁸

Den omtalte *stoa* er med stor sikkerhed ‘byg-*stoaen*’ (στοά ἀλφειτόπωλις) i Piræus, som Perikles fik opført, og hvor flådens mandskab kunne købe forsyninger til togter.¹⁹ Med denne levende beskrivelse in mente er det ikke svært at forestille sig, hvor meget leben og larm der kunne være i denne *stoa* ved sådanne lejligheder. Det hektiske markedsliv skal ganske givet også tænkes med, når man skal indkredse ordets dækningsfelt.

Ordet *stoa* har altså haft den umisforståelige denotation ‘søjlegang’: en delvist åben, offentligt tilgængelig bygning, som ofte rummede kunst eller erobrede våben fra en bystats gloriøse militære fortid, og hvor der også kunne være handelsliv og officielle kontorer. Derudover har den været et behageligt sted at søge ly for elementerne — enten i stegende middagshede, eller i regn og blæst. Mandlige borgere er derfor kommet der og har normalt kunnet regne med at finde andre, der var der ude i et lignende ærinde. Af samme årsager har det derfor også været et bekvemt og praktisk sted at aftale at mødes; noget i retning af ‘under uret’ på Hovedbanegården. Det forekommer derfor sandsynligt, at det var derfor, stoikerne valgte at henlægge deres møder og diskussioner til *stoa poikilē*, i en sådan grad at tilhængerne af denne skole af den årsag var kendt *specifikt* som οἱ ἀπὸ τῆς στοᾶς.

Men der har også været andre konnotationer forbundet med en *stoa*: et sted, man opsøger for at fordrive tiden med at ‘hænge ud’ og sludre om løst og fast; og samtidig et centralt punkt med livlig trafik og et markant underlægningslydspor af snakken og handel. Disse konnotationer har derfor klinget med for Menanders samtidige publikum

18. Ἡ πολλοῦ γε δεῖ· καὶ κάρτα μέντ᾿ εὐθέως καθείλκετε | τριακοσίας ναῦς, ἣν δ’ ἂν ἡ πόλις πλέα | θορύβου στρατιωτῶν, περὶ τριηράρχου βοῆς, | μισθοῦ διδομένον, παλλαδίων χρυσομένων, | στοᾶς στεναχούσης, σιτίων μετρούμενων, | ἀσκῶν, τροπωτήρων, κάδους ἠνουμένων, | σκοροδῶν, ἐλαῶν, κρομμύων ἐν δικτύοις, | στεφάνων, τριχίδων, ἀλητριδῶν, ὑπωπίων | τὸ νεώριον δ’ αὖ κωπέων πλατουμένων, | τύλων ψοφούντων, θαλαμιῶν τροπούμενων, | ἀλῶν, κελευστῶν, νιγλάρων, συριγμάτων (Ar. Ach. 544-54).

19. Σ^{EF} *ad loc.* og Σ^{RV} Pax 145; Thuc. 8.90.5; Dem. 34.37; Paus. 1.1.3.

og hører derfor med til forståelsen af Knemons vrisne udbrud “Så I mener måske, at dette her er en *stoa*, eller Leos’ helligdom?”: meningen i konteksten er sådan noget som ‘en varmetue’ eller ‘Fredericia Banegård’.

schwartz@hum.ku.dk